

РОЛЬ І МІСЦЕ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА В АНТИКРИЗОВІЙ СИСТЕМІ

Постановка проблеми. Економічна криза 90-х років ХХ ст. і 2008-2009 рр. дала серйозний поштовх розвитку антикризової науки в Україні. Такі терміни, як продовольча безпека і антикризові заходи, увійшли в повсякденність. З цього часу почала інтенсивно розвиватися система знань про антикризові системи в різних областях людської діяльності і на різних рівнях державного і корпоративного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серйозна робота по розробці системи антикризових знань проведена українськими дослідниками. Розробляються системи антикризових заходів як на державному, так і на регіональному рівнях. Особливе місце в системі державних антикризових заходів займає продовольча безпека країни. Рішення проблем сільськогосподарських підприємств невіддільне від розвитку і гармонізації відносин в агропромисловому комплексі країни. Ця обставина обумовлює інтерес до дослідження шляхів подолання можливих кризових подій у цій сфері. Проблемам антикризового управління присвячені численні публікації як вітчизняних так і зарубіжних вчених, серед них Ансофф І., Лігоненко Л.О., Бланка І.О., Василенка В.О., Кузьміна О.Є., Короткова Е.М., Крижанівського В.Г., Беляєва С.Г., Чернявського А.Д., Родіонової Н., Недосєкіна О.О., Кошкіна В.І., Градова О.П., Уткіна Е.А., Козак Л.С., Пугачової М.В., Гарафонової О.І., Ситник Л.С., Манойленко О.В., Грязнової А.Г., Шершньової З.Є. та інших.

Формулювання цілей. Основною метою статті є дослідження визначенню ролі і місця виробничого підприємства в антикризовій системі.

Виклад основного матеріалу. Розробка системи антикризових заходів немислима без вивчення накопиченого раніше досвіду, докладного аналізу досягнень у цій сфері, скрупульозного вивчення теоретичних напрацювань, зроблених як попередніми поколіннями вчених, так і сучасними дослідниками. Особливе місце у формуванні сучасного досвіду займають вчені-економісти, які через призму економічних відносин вже у відносно віддаленому минулому зуміли визначити причини можливого настання кризових подій і частково дати відповідь на питання про першочергові антикризові заходи. Українські вчені, в тому числі і аграрії, внесли істотний внесок у світову систему антикризових знань.

Абсолютно всі вчені-аграрії відстоюють системний підхід у плануванні, розробці та проведенні антикризових заходів. У роботах, присвячених вдосконаленню сільськогосподарського виробництва, ця обставина виявляється найбільш рельєфно.

В силу особливостей проведення сільськогосподарських робіт, що мають велику залежність від природних факторів, обійти цю тематику просто неможливо. Саме сільськогосподарське виробництво, що базується на використанні сприятливих природних факторів, органічно не сприймає ніякого іншого підходу, крім системного. Тільки комплексний вплив на всю систему здатне принести в цій галузі людської життєдіяльності бажаний результат. І навпаки, будь-який прорахунок, недооцінка будь-якого з параметрів, недооцінка нестачі, наприклад, будь-якого з мікроелементів в ґрунті, може обернутися величезною втратою в усіх сферах і ланках сільського господарства. Недостатня врожайність кормових культур переносить свій негативний вплив на сферу тваринництва, мало розвинута сфера тваринництва не забезпечує в належному обсязі вміст гумусу в ґрунті. Це, в свою чергу, знижує потенціал майбутнього врожаю.

Сама логіка сільськогосподарського виробничого процесу говорить про те, що ці відносини всередині єдиної системи повинні бути гармонізовані. Тільки оптимальне

поєднання налагоджених разом і поелементно факторів здатне забезпечити очікуваний результат і зберегти на доступне для огляду майбутнє стабільний стан сільськогосподарського виробництва.

Слід особливо відзначити ту властивість, що будь-яка система має свої внутрішні і зовнішні кордони. Розмір самої системи може або відповідати, або не відповідати вимогам оптимальності в діалектичному зв'язку із зовнішніми факторами. Наприклад, стан пасовищ багато в чому визначається кліматичними умовами, а сама наявність кормових угідь визначає оптимальне поголів'я худоби, здатне прогодуватися на цій території. Якщо в дикій природі цей процес регулюється природним чином і природа сама прагне до підтримання балансу між кормами і тваринами, то в умовах господарської діяльності відповідальність за гармонізацію подібного роду відносин лягає на конкретне сільськогосподарське підприємство, яке займає відповідну територію.

Таким чином, первинна ланка господарської діяльності - підприємство стає свого роду наріжним каменем, що лежить в основі повної гармонізації як процесу освоєння і використання природних благ, так і результуючого процесу задоволення потреб суспільства, задоволення потреб власного розвитку і підтримки гармонії власного існування з самими можливостями зовнішнього середовища.

Приймаючи цю логіку, можна говорити про фундаментальну роль і визначальному місці підприємства у відтворювальному процесі. Слід відразу ж зробити і попередній висновок про те, що від того, яке місце в відтворювальній системі займає підприємство, залежить і стан відтворювальної системи держави в цілому.

Звідси випливає ще один важливий висновок: недооцінка ролі виробничого підприємства в суспільстві, його необґрунтоване регулювання фінансовими або управлінськими елементами загальнодержавної системи здатне привести до дисгармонізації суспільних відносин з усіма витікаючими наслідками. Причому, ця обставина зберігає свою незмінність навіть у форс-мажорних ситуаціях. Подібно до того, як фундаментальний стан гармонії, що дає максимум народногосподарського ефекту, не може бути принесено в жертву ніякій політичній ситуації, не може залежати від політики і пристрастей політичного керівництва, а тільки від внутрішньої налагодженості виробничого процесу на підприємстві.

Будь яка непродумана директива, що втручається в налагоджений, націлений на максимальний результат господарський механізм, здатна погіршити загальний стан і підірвати основу стабільного, поступального розвитку. Якщо говорити про антикризову систему масштабу регіону або всієї держави, то слід визнати той факт, що тільки ґрунтуючись на стабільні й прибуткові господарства можна досягти успіху в регіональному та загальнодержавному плані. Це, на наш погляд, одна з аксіом антикризової діяльності, що лежить в її основі.

Не оцінивши повною мірою важливість і значення дбайливого ставлення до процесу сільськогосподарського виробництва і до системи виробничих відносин, навряд чи можливо хоча б зберегти ситуацію стабільності, контролювати ситуацію вимушеного зниження виробничих показників у результаті настання об'єктивних ситуацій, які несуть виробництву певні негативні тенденції.

Цим доводиться зв'язок між очікуваним настанням дестабілізуючої ситуації (зупинка, затримка виробничого процесу у зв'язку з поломкою машини) і негативних наслідків для заходу в цілому.

Розглядаючи питання про раціональне вибракування зношених деталей сільськогосподарських машин, ставиться питання про те, що в окремих господарствах деякі ще придатні деталі вибраковуються лише через зростання ризику поломки машини в ході збиральних робіт. З точки зору нормальної (безкризової) роботи, автор виправдовує прийняття до розгляду такої загрози, як незабезпечення нормальної роботи машини протягом повного сезону[1].

Найбільш цікавими є категоріальні підходи, використовувані вченими в

дослідженнях з цієї проблематики. Так Н.С. Власов, говорячи про необхідність суворого дотримання лімітів на паливо, запасні частини, ремонтні матеріали, заробітну плату механізаторам, на витрати з технічного догляду, на чільне місце ставить доскональне вивчення будь-яких причин, що зумовили відхилення від лімітів [2], тобто порушення пропорцій функціонування ресурсів, що забезпечують процес виробництва, пов'язуючи це з необхідністю підтримання постійних пропорцій розвитку виробництва, характерних для певного етапу.

Крім того, ряд авторів вживає словосполучення "забезпечення темпів науково-технічного прогресу", яке, на наш погляд, органічно вбирає в себе всю антикризову тематику, так як науково-технічний прогрес припускає стійке прискорений розвиток на основі стабільних пропорцій участі всіх галузей народногосподарського комплексу.

Суворе дотримання темпів науково-технічного прогресу передбачає безкризове зростання виробництва. "Для усунення перешкод, що заважають розвитку економіки, є тільки один шлях - навчитися ефективно працювати і ефективно господарювати" [3]. Тобто необхідно дотримуватися закономірності розвитку відтворювального процесу. І далі: "Уміло господарювати - сьогодні це означає: орієнтуватися на використання інтенсивних, якісних факторів економічного зростання, комплексно вирішувати соціально-економічні проблеми, враховувати як найближчі, так і віддалені наслідки прийнятих рішень, оволодівати сучасними методами управління, домагатися високих кінцевих результатів, рішуче долати консерватизм і силу інерції" [4]. Іншими словами: не заважати господарювати.

Необхідно дотримуватися пропорційності і завчасно запобігати виникненню господарських диспропорцій, забезпечуючи достатні господарські резерви як умову стійкості високих темпів економічного розвитку, безперебійної роботи підприємств, безперервного зростання народного добробуту [4]. Крім того, розглядається проблема надійного забезпечення країни продовольством. Авторами дослідження робиться висновок про те, що вирішення проблеми надійного забезпечення країни продовольством залежить не тільки від сільського господарства, але і від усіх галузей, що становлять агропромисловий комплекс країни [4].

Таким чином, прогностичні моменти і робота на випередження розвитку ситуації в працях учених присутні завжди. Говорячи про обмеженість людського пізнання в кожний певний момент часу, недостатній глибині і повноті знань, про причинно-наслідкові зв'язки, які керують складними процесами, багато авторів стверджують, що засобом вивчення взаємозв'язку факторів виробництва, інструментом дослідження розвитку сільського господарства, встановлення причин небажаних відхилень служить аналіз. Саме аналіз покликаний відповісти на питання про те, що необхідно зробити для усунення неполадок, помилок, вузьких місць і поліпшення техніко-економічних показників об'єкту. Шлях продукту від місць виробництва до споживача досить складний, пов'язаний з роботою збиральної техніки, транспорту, з промисловістю по переробці продукції, базами зберігання та організаціями щодо її реалізації. На кожному з цих етапів виникає безліч різних організаційних, економічних і технічних неузгодженостей, які негативно позначаються на збереженні та якості поставляється господарствами продукції. Це ще раз підтверджує тісний взаємозв'язок всіх ланок відтворювального процесу. Головною метою розвитку агропромислового комплексу є при заданих ресурсах забезпечити максимальне виробництво кінцевої продукції, тобто продовольства для населення, шляхом забезпечення збалансованого й оптимального розвитку усіх елементів АПК на різних рівнях управління, шляхом правильного визначення міжгалузевих і виробничих зв'язків.

При такій постановці питання забезпечується антикризова ситуація. Це підтверджує висловлену нами раніше думку про необхідність гармонізації виробничих відносин усередині підприємства і з зовнішнім середовищем.

Існує залежність продуктивності худоби, якості м'яса, молока, вовни від рівня

годівлі. Йому належить широко відомий вислів про те, що тваринницька продукція - це по суті корми, перероблені організмом тварин. Зростання виробництва тваринницької продукції, зниження її собівартості можливі, на думку автора, тільки при раціональній організації кормовиробництва, підвищення загального рівня повноцінного харчування тварин та забезпечення на цій основі підвищеної оплати кормів продукцією тваринництва [4]. Визнаючи той факт, що ефективність виробництва кормових культур в значній мірі залежить від природних умов, зниження собівартості продукції можливо за рахунок проведення комплексу технологічних, технічних і організаційно-економічних заходів, до яких він відносить: правильну організацію поливу сільгоспкультур; широке застосування мінеральних і органічних добрив, гербіцидів; своєчасне проведення польових робіт, особливо збирання врожаю; вдосконалення організації та оплати праці; комплексну механізацію виробничих процесів [5]. Більшість авторів стоїть на позиціях системного і комплексного підходу до створення антикризових умов виробництва. Відтворювальний процес у сільському господарстві невіддільний від живої природи, і якщо відтворення розглядати як безперервно повторюваний процес виробництва, то сама безперервність сільськогосподарського виробництва розглядається як умова відтворення, яку найважче забезпечити. В цьому випадку безперервність розглядається як постійно підтримуваний зв'язок між ланками відтворювального процесу, забезпечує пропорції участі матеріальних і трудових ресурсів.

Створення та підтримка на певному рівні необхідних резервів ресурсів виступає як об'єктивна необхідність забезпечення антикризової ситуації.

Така постановка проблеми ще раз підтверджує об'єктивний характер умов протікання відтворювального процесу і забезпечує можливість відстеження, аналізу, вивчення цих умов у напрямку недопущення кризової ситуації.

Продовольча безпека	Продовольча безпека (сучасний підхід)
<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення темпів науково-технічного прогресу; • необхідність дотримуватися пропорційності і завчасно запобігати виникненню господарських диспропорцій; • забезпечення безперебійної роботи підприємств; • встановлення причин небажаних відхилень; • виникнення безлічі різних організаційних та технічних неузгодженостей; • виявлення факторів, які виступають у вигляді гальма; • зміцнення матеріально-технічної бази сільського господарства; • необхідність зміцнення сільськогосподарського виробництва; • забезпечення стабільності сільськогосподарського виробництва, підвищення стійкості, гарантоване забезпечення виробництва найважливіших видів сільськогосподарської продукції 	<ul style="list-style-type: none"> • стійке зростання виробництва продуктів землеробства і скотарства; • створення умов стійкого зростання врожайності; • забезпечення достатніх господарських резервів; • проблема надійного забезпечення країни продовольством; • забезпечення збалансованого й оптимального розвитку усіх елементів АПК; • необхідність планувати кінцеву продукцію на макрорівні; • збалансованість фондів та потужностей з виробництва, транспортування, зберігання та переробки продукції; • створення матеріальних і фінансових резервів; • проведення єдиної технічної політики в питаннях організації відтворення сільськогосподарської техніки; • забезпечення подальшого зростання і більшої стійкості сільськогосподарського виробництва.

Рис. 1. Схема відповідності нинішніх категорій і колишніх стійких словосполучень з антикризової проблематики

Підводячи підсумки аналізу різних антикризових чинників, сформулюємо наступні основні положення, теоретична спрямованість яких покладена в основу досліджень:

1. Нормальна (не кризова) ситуація протікання відтворювального процесу визначається об'єктивними економічними законами, характерними для відповідного рівня розвитку продуктивних сил.

2. Значна частина вчених-аграріїв України своїми дослідженнями підтверджує основне значення ефективного використання ресурсів на основі комплексного системного підходу до процесу, що визначає їх відтворювальний характер.

3. Відтворювальний процес і його темпи залежать від того, якою мірою ці об'єктивні закони усвідомлені суспільством і використані в напрямку створення оптимальних умов для підвищення ефективності всього суспільного виробництва.

4. Система правового забезпечення, економічних нормативів регулювання та заходів соціального захисту становить основу оптимізації процесу відтворення, дозволяє еластично керувати ним, враховуючи мінливу ринкову кон'юнктуру і соціальну обстановку.

5. Проведені в країні реформи, особливо в сфері АПК, не мали належного наукового супроводу, не забезпечили створення антикризової ситуації.

6. Основною причиною виникнення кризових явищ є суб'єктивізм, некомпетентне керівництво, ігнорування вимог об'єктивних економічних законів на верхньому рівні владних структур, економічний і позаекономічний втручання в діяльність економічно самостійних господарюючих суб'єктів.

На рис. 1. представлена схема відповідності нинішніх категорій і колишніх стійких словосполучень з антикризової проблематики. Як показує схема, в застосовуваних раніше стійких словосполученнях і новітніх категоріях системи антикризових знань абсолютно не існує різночитань або нереалізованих можливостей передачі істинного сенсу.

Висновок. Отже, існує повна спадкоємність в системі антикризових знань, класичної аграрної науки та прикладних наук, пов'язаних в тій чи іншій мірі з АПК. Якісно нове внутрішнє перетворення функціональних полів аграрного виробництва зажадало активного включення у впроваджувальну діяльність результатів досліджень вчених, аналізу підприємства як виробничої системи, представленої різними організаційно-виробничими структурами, пов'язану технологічної та функціональної спеціалізацією, структурно незалежною, але відбиваючу інтеграційну сутність забезпечення ринкової стійкості.

Анотація

Статтю присвячено дослідженням і визначенню ролі і місця виробничого підприємства в антикризовій системі.

Ключові слова: криза, заходи, антикризова система, антикризова діяльність, підприємство.

Аннотация

Статья посвящена исследованиям и определению роли и места производственного предприятия в антикризисной системе.

Ключевые слова: кризис, мероприятия, антикризисная система, антикризисная деятельность, предприятие.

Annotation

The article is devoted researches and determination of role and place of production enterprise in the crisis system.

Keywords: crisis, measures, crisis system, crisis activity, enterprise.

Список використаних джерел:

1. Ансофф И. Стратегическое управление: Пер. с англ. — М.: Экономика, 1989.
2. Антикризисное управление: от банкротства к финансовому оздоровлению / Под ред. Г. П. Иванова. — М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1995.
3. Антикризисное управление: Учебник / Под ред. Э. М. Короткова. — М.: ИНФРА-М, — 2000. — 432 с.
4. Барановский А. Бюджетная безопасность / Барановский А // Финансовая Украина. — 1995. — 28 дек.
5. Біла С. Державне регулювання галузевої структури економіки України / Біла С. // Економіка України. — 2000. — № 4
6. Градов Н. П., Кузин Б. Н. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой. / Градов Н.П., Кузин Б.Н. — СПб.: Спец. лит., 1996.